

NY MUSIK

i samarbete med
Caroli församling

Mästaren och hans lärjunge

– två tonsättare, samma idé

Josef Matthias Hauer: *Sechzig kleine Stücke mit Überschriften nach Worten von Friedrich Hölderlin* op. 25 (1923)

—paus—

Johann Ludwig Trepulka: *Klavierstücke mit Überschriften nach Worten von Nicolaus Lenau* op. 2 (1923)

Henrik Löwenmark – piano

Måndag den 18 mars 2013, kl.19.00

Caroli församlingshem, Borås

Pianot stod i centrum för i stort sett allt **Josef Matthias Hauer** (1883–1959) skrev, från sitt förstlingsverk *Nomos* op 1 (1912) och fram till opus 25 från 1923. Därefter skulle det – med undantag för den kanske inte helt lyckade *Phantasie* op 39 (1925) – dröja ända till 1945 innan ett nytt stycke för solopiano såg dagens ljus, och då är vi redan inne i tolvtonsspelsens evighetsrike.

Flera av de stora klaververken, liksom många av de små, framför allt från den omvälvande period omkring 1920 då Hauer funnit tolvtonsprincipen, har under senare år uppförts, i flera fall sannolikt uruppförts, i Ny Musik. Det sista verket under denna period är alltså opus 25, som även får avrunda Ny Musiks fokus på Hauer för denna gång:

Sextio små stycken för piano med överskrifter efter ord av Friedrich Hölderlin.

Originalmanuskriptet förefaller vara hjälplöst förlorat, vilket är förvånande eftersom varenda liten Hauer-skiss från den här tiden annars tycks finnas bevarad. Därför känner vi idag bara de 16 stycken som publicerats. Hade vi haft tillgång till samtliga, hade vi kunnat se fram emot en verklig helafton i tonsättarens sällskap.

Här möter oss en välavvägd musik i perfekt blans. Den rör sig inte som senare inom ett helt slutet regelsystem, men uppvisar en oerhörd inre konsekvens, framför allt i det småmotiviga filigransarbetet. Trots den motiviska klarheten är det ändå en lite sötaktig melodik, speglad i en harmonisk gråskala, som ger verket dess omisskännliga karaktär. (Törs man påstå att musiken på avstånd något påminner om vissa klaververk av Sixten Eckerberg – tonsättare, pianist och dirigent, under många år bland annat chefsdirigent för Borås Orkesterförening?)

Genom sin gode vän, religionsfilosofen och författaren Ferdinand Ebner kom Hauer tidigt i kontakt med Hölderlins diktning, vilket ledde till ambitionen att tonsätta allt av författaren. Så är mycket riktigt opus 6, 12, 21, 23 och 24 sånger till texter av Hölderlin. Men i opus 25 nöjer sig Hauer alltså med att låta fragment ur Hölderlins diktning stå som titlar på en samling karaktärsstycken.

Den vi har att tacka för vetskapen om **Johann Ludwig Trepulka** är pianisten, musikvetaren och flerfaldige boråsgästen Herbert Henck, som berättar: "När jag under efterforskningar för min bok *Fürsprache für Hauer* läste en essä (...) av Hermann Heiß [Hauer-elev om vilken Henck f.ö. senare skrivit en omfattande bok], fann jag hänvisningar till en mig obekant tonsättare, vilka gjorde mig nyfiken: 'Här skall J.L. Trepulka nämnas, en elev till Hauer med rötterna i lyriken, som följer i sin mästares spår, men som i sina pianostycken ändå erbjuder något helt och hållet personligt.'"

Hauer själv nämner Trepulka i *Atonal melodilära* från 1923: ”Faktiskt har jag fått uppleva att en 20-åring (...) skrivit formfulländad atonal musik: pianostycken, sånger, körverk med orgel o.s.v. Sedan dess är vi vänner. Hans namn är Johann Ludwig Trepulka. Han besöker mig då och då och intresserar sig för min arbetsmetod. Jag ger honom en noggrann inblick i min ’verkstad’ och hittills har vi inte stått i vägen för varandra. Han tyder [melos] på helt annat sätt än jag och trots det förstår vi varandra mycket bra. Båda respekterar nomos, båda blir alltmer övertygade om tolvtonslagen.”

Johann Ludwig Trepulka föddes i Wien 1903. Första bevarade kompositionen är från 1922. Året efter blev han privatelev till Hauer. 1923–28 studier i musikvetenskap, violin, viola, piano och dirigering. Därefter verksam framför allt som lärare. Största framgången är nog det radiosända uruppförandet av den symfoniska dikten *Die Göttliche*, om Greta Garbo, 1937. Från 1941 anställd vid stadsteatern i Kraków. Inkallades till krigsmakten i oktober 1944. Sista livstecknet är ett fältpostbrev i februari 1945.

Trepulkas *Pianostycken med överskrifter efter ord av Nicolaus Lenau* (som tycks ha fått sitt förnamn felstavat) komponerades som en direkt pendang till Hauers pianocykel, och båda verken gavs ut i tryck i maj 1924. Därmed är Trepulkas verk ett av de första tolvtonsverken som över huvud taget publicerades.

På samma sätt som Hauer drogs till Hölderlin lockades Trepulka vid upprepade tillfällen att återvända till Nikolaus Lenaus mörka, melankoliska lyrik med dess känsloladdade naturbilder.

Herbert Henck skriver: ”Likheterna, men också skillnaderna, mellan lärare och elev, bottnar, bortsett från en del yttre drag, framför allt i Trepulkas musikaliska tonfall och i den av Hauer utvecklade tolvtonstekniken (...). Men man märker knappt denna kompositionsteknik, eftersom den inte undviker tonala vändningar, och inbegriper treklanger, oktaver och annat bekant i konstruktionen av den musikaliska satsen. Ofta tror man nästan att det som klingar är en senromantisk musik som avstår från virtuositet, utan att ana att det man hör lyder nya och komplexa lagar. Passionen, patoset, kanske också ungdomens otvungna friskhet, är ojämförligt mycket större hos Trepulka än hos Hauer, som genom sitt flitiga bruk av Friedrich Hölderlins texter valde något svalare färger, som lyfter fram ett andligt element, utan att för den skulle vara mindre sköna eller berörande. I båda verken genomtränger ord och klang, ordning och öppenhet varandra på ett lika självklart som diskret sätt.”

(Och om Hauers verk kan föra tankarna till Sixten Eckerberg, ligger kanske Trepulka i så fall närmare Ture Rangström.)

P.S. Det skall nämnas att Henck har gjort avgörande insatser för ytterligare en ung tolvtonare som dog i krigets slutskede: Norbert von Hanneheim (f. 1898), elev till Arnold Schönberg. von Hanneheim hamnade i koncentrationslägret Obrawalde, där han strax efter Röda arméns inmarsch dog i hjärtsvikt i september 1945. von Hanneheims musik är av ett helt annat slag än Trepulkas, nervigare, mer Schönbergliknande. I högsta grad värd att lyftas fram. Henck har för övrigt skrivit en omfattande bok även om von Hanneheim, samt också spelat in en CD med dennes och Trepulkas pianoverk (ECM 1937).

Små stycken för piano med överskrifter efter ord av Friedrich Hölderlin

Dina böljor lekte omkring mig

Därborta drar rödaktiga flammor över de gråa molnen

*Var hälsade, ni tillflyktstrygga skuggor,
ni som ensamma skapar lugnet omkring mig!*

Ni skogar skönt målade på den gröna sluttningen

Leende över silvervita moln sänkte sig etern välsignande ned

Så går vårar förbi, det ena året undantränger det andra

I sin fullhet vilar nu höstdagen

Där havsluften kyler de varma stränderna och brusar genom lagerskogen

Leende från himlen åt de idoga sprider sig det milda ljuset mellan träden

Och ändå förgängligt, liksom rosor, var det fromma livet

Svärmerskan, natten, kommer prydd med stjärnor

Behagfullheten blomstrar, såsom förr

Förlorad i det ändlöst blå

*Men tungt över dalen ruvade den gigantiska, ödesdigra borgen
ända ned till grunden medfaren av vädrets makter*

Redan ilar den framsprungna källan snabbare

Och fram tränger ni ur den kraftiga roten

Pianostycken med överskrifter efter ord av Nicolaus Lenau

Och med vågorna följer beslöjade melodier.

Väck inte stoltheten ur slummern!

Vila på mig, du mörka öga!

Våren kommer med doft och sång och kärlek.

O, människohjärta, vad är din lycka?

Sov, melodiske vän, varifrån denna flöjt?

*I öster stiger den klara månen,
och Gud täcker himmelen med stjärnor.*